

Mens zijn is oefenen

Halverwege de negentiende eeuw, in 1848, komt in Oost Pruisen Carl Hermann Unthan ter wereld, een jongen zonder armen. Als hij zes jaar is ontdekt Carl dat, als hij een viool vastmaakt aan de grond, hij er met zijn voeten op kan spelen. Met zijn rechtervoet bedient hij de snaren, met zijn linkervoet hanteert hij de strijkstok. Unthan heeft zijn passie gevonden en begint te oefenen met grote vasthoudendheid en toewijding. Niet zonder gevolg. Na het gymnasium doet hij met succes toelatingsexamen voor het conservatorium van Leipzig en in korte tijd ontwikkelt hij zich tot een virtuoos, maar ook een curieus violist. Hij is tegelijkertijd een begenadigd musicus en een wonderlijke bezienswaardigheid. Die spagaat zal hij zijn hele leven blijven voelen. Vanaf zijn twintigste geeft hij concerten in alle grote Europese hoofdsteden. Hij ontmoet Johan Strauss en onder zijn gehoor bevindt zich Frans Liszt. In 1925 publiceert hij zijn -met de voet geschreven- autobiografie. Het is het verhaal van een man die door onvermoeibaar oefenen een zeldzaam artistiek niveau wist te bereiken. En het is het verhaal van een man die door onvermoeibaar oefenen zijn eigen mens-zijn vormgaf als een kunstwerk. Zo schrijft hij: "Ik heb oprecht gevochten, meer nog met mezelf dan met de wereld om me heen, maar al die mooie psychische genietingen, die me juist door de gevechten vanwege mijn armloosheid ten deel vielen, zou ik voor geen goud hebben willen missen." Het gevecht met het tekort als bron van geluk.

De Duitse filosoof Peter Sloterdijk gebruikt in zijn jongste boek *Je moet je leven veranderen* het verhaal van Unthan als een onderstreping van de rode draad van zijn betoog: Mens-zijn is jezelf verbeteren, mens-zijn is oefenen, mens-zijn is je tot het uiterste toe inspannen om de onvolkomen natuur te overwinnen en te beschaven. Religies zijn in Sloterdijks ogen niets anders dan verfijnde, spirituele oefensystemen, bedoeld om een leven waarin je louter gevormd wordt, om te zetten in een leven waarvan je zelf vormgever bent.

De Griekse filosofen, de eerste boeddhisten, de middeleeuwse monniken: ze gingen ons voor in ascese, letterlijk "oefening". En ook bijbelse personages zoals Jozef. Hij heeft de verantwoordelijkheid gekregen om het eigendom van zijn meester zorgvuldig te beheren. Onbezoldigd rentmeester van een huis, een lapje grond, een stukje aarde. Hij kwijt zich met verve van zijn taak, hij kent de grens tussen wat geoorloofd is en wat niet en leeft daarnaar. Zijn innerlijke weten, dat weten in de oudste lagen van je ziel –geweten- vertaalt zich in handelen. Hij weerstaat de uitdagingen van de vrouw van Potifar omwille van iets diepers, iets hogers, een afspraak. Dat is beschaving. Eigenbelang onderscheiden van algemeen belang, korte-termijngevoelens van lange-termijn gevoelens, begeerte van roeping. Beschaafd leven betekent verantwoordelijk leven, ofwel: zo leven dat je achteraf geen excuses nodig hebt. Een leerproces dat nooit af is. Het betekent oefenen tot je laatste snik.

De titel van Sloterdijks boek *je moet je leven veranderen* is een variatie op de fascinerende slotregel van een sonnet van Rilke. De dichter staat in het Louvre voor een torso van Apollo en van de aanblik van dit beeld gaat voor hem een dwingende kracht uit. Alsof de torso hem toespreekt in de gebiedende wijs: "zo doorgaan met je leven kun je niet". Geheimzinnig. Een kunstwerk waarvan een onontkoombaar appèl uitgaat. Sloterdijk schrijft: Als men alle leerstellingen van de papyrusreligies, de perkamentreligies, de griffel-en ganzenveerreligies, de kalligrafische en typografische religies, alle orderegels en sekteprogramma's, alle meditatiehandleidingen, alle trainingsvoorschriften en diëten in een gemeenschappelijke werkplaats zou verzamelen om ze op één noemer te brengen, dan zou het zijn wat de dichter de torso van Apollo laat uitstralen. "Verander. Je leeft weliswaar al maar nog niet echt. Er zijn niveaoverschillen binnen het leven zelf. Zoek het hogerop". Het is een oproep tot bekering: laat varen die passieve houding, omhels de ascese, de oefening. Transformeer jezelf van zekerheidszoeker of angsthaas in beeldhouwer van je eigen bestaan.

Maar het blijft niet bij een appèl tot vormgeven van het eigen leven alleen. Die oproep tot verandering is tegelijkertijd een dwingend gebod om de aarde te hervormen en haar zo te redden van de ondergang. De klok slaat dreigend vijf voor twaalf en de kleine wijzer kruipt sneller dan we denken richting de vier, de drie. We staan aan de vooravond van een ecologische en humanitaire ramp. Was drieduizend jaar geleden het gebod tot verandering afkomstig van de monotheïstische god, nu is het de crisisgodin die ons beveelt om af te rekenen met onverschilligheid en cynisme. Dat cynisme waarvan het credo luidt: "wij zijn van alles op de hoogte, wij zijn apathisch. We weten wat we doen en we doen het toch". Daar tegenover roept Sloterdijk ons op tot handelen dat in dienst staat van het voortbestaan van menselijk en menswaardig leven hier op aarde.

En waag het niet tegen hem te zeggen: ik kan daar in mijn eentje toch helemaal niets aan doen? De reactie "het komt niet op mij aan" heeft hij taboe verklaard. Natuurlijk komt het op jou aan. En op jou en op jou en op mij. Op niemand niet. Te kwader trouw ben je als je je verantwoordelijkheid ontkent en je toevlucht neemt tot excuses. "Ik ben nu eenmaal zo". Of: "het is nu eenmaal zo". Niets is nu eenmaal zo. Niemand is nu eenmaal zo. Je valt niet met jezelf samen. Je valt niet met de wereld samen. Je kunt je ertoe verhouden en er betekenis aan geven. Gebod één volgens Sloterdijk: Leef zo dat je de ecologie, het milieu niet schaadt. Gebod twee, zo mogelijk nog belangrijker dan het eerste: behandel iedereen als je naaste, als een mens zoals jij. Om een humanitaire crisis op mondiaal niveau te voorkomen is het onontkoombaar dat we een samenleving creëren van allen voor allen, allen met allen. Mensen bouwen sferen met elkaar, schreef Sloterdijk eerder. Intieme, bezielde ruimtes. In de loop van vele eeuwen zijn de kringen waarmee we ons identificeren uitgedijd van familie tot buurten tot dorpen tot steden tot staten tot unies.

Willen we de ondergang afwenden dan zullen we toemoeten naar een sfeer die alles en allen omvat. De hele wereld. Een wereld, voorbij aan de klassieke onderscheidingen tussen het eigene en het vreemde, tussen vriend en vijand. Een wereld waarin 'menschheid' het nieuwe politieke begrip wordt. Tegenover de globalisering van de onverschilligheid, waarover de paus sprak tijdens zijn bezoek aan Lampedusa, roept Sloterdijk op tot een globalisering van het mededogen. Of, zoals een rabbijn het formuleerde: als het koetsje te klein wordt en dreigt te kantelen dan moet je meer van elkaar gaan houden. Alleen dan zullen we een toekomst hebben. Het zwakke punt van de grote verhalen was niet dat ze te groot waren, ze waren juist niet groot genoeg.

Maar toch, het klinkt zo hoogdravend, zo utopisch, onmogelijk zelfs. Paradoxaal genoeg, zegt Sloterdijk, boekt de mens alleen vooruitgang als hij zich richt op het onmogelijke. Hier dringt zich de vergelijking op met religieuze idealen. Met de Imitatio Christi, de navolging van Christus. Niemand haalt de verheven status van de messiaanse Jezus, maar zijn voorbeeld was en is voor velen een bron van inspiratie en verandering.

Sloterdijs boek gaat, net als de bijbel over "mijn betere ik". Over falen en opnieuw beginnen. Zevenmaal. Zeventig maal zeven maal. Het gaat over nooit verloren zijn. Over crisis als uitdaging. Het is een troostrijk idee dat je elke dag je leven kunt veranderen. Elk uur kunt beslissen om van koers te wijzigen, het roer om te gooien. Liever voor je kind, zuiniger met energie, zachter voor je partner, guller met geld kortom: minder excuses, meer verantwoordelijkheid. De mogelijkheid om de wereld, jezelf, tot een betere woonplaats te maken dient zich zonder ophouden aan. Wie zijn betere ik omarmt kan elk moment opnieuw beginnen. Wat een genade.

Laten we ons leven, dit breekbare geschenk voor onbepaalde tijd, niet ontstelen door onverschilligheid. Laten we ons deze aarde, dit wonder van schepping, niet onteigenen door cynisme. Laten we ons bestaan in eigen hand nemen en het proberen te boetsen tot een kunstwerk waarvan een appèl tot verandering, menswording uitgaat. We zijn allemaal op onze eigen manier een beetje zonder armen geboren, onaf, onvolkomen, en we zijn allemaal op onze eigen manier in staat -door hard oefenen- tot het verwerven van een glimp virtuositeit. tot het leveren van een bijdrage aan die nieuwe wereld. Door grote dingen goed te doen of door kleine dingen groots te doen. En daarbij is ieder mens van belang, niemand die er niet toe doet. Of, zoals een mij onbekende dichter het verwoordde:

*"Open het venster
en luister met aandacht
naar de stappen van de nacht
over de stenen van de weg.
Maar als er geen weg is
noch venster
dan moet jijzelf
venster en weg worden
want die nacht moet voorbij
en er bestaat geen doorgang
dan over jouw lichaam
en door jouw ogen."*

Moge het zo zijn.

Colet van der Ven

Gelezen: Genesis 39, 1-20.